

ЯКОВЕНКО Р. В.

ЛЕКЦІЯ № 6

з курсу

**ОСНОВИ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ**

для студентів інженерно-технічних спеціальностей

УДК 330.101(075)

ББК 65.01я73

Я47

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики. Протокол від 12 вересня 2018 року № 2.

© Р.В. Яковенко, 2018.

© ЦНТУ, 2018.

Тема 6. ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ДЕРЖАВИ

ЗМІСТ

1. Місце держави в економічній системі.
2. Необхідність та цілі втручання держави в економіку.
3. Основні напрями економічної політики.
4. Об'єкти, суб'єкти та методи державного регулювання економіки.

1. Місце держави в економічній системі

Держава є повноцінним суб'єктом ринкових відносин. **З економічної точки зору, держава** – це підприємства державної форми власності, державні установи та організації а також органи державної влади та місцевого самоврядування, що здійснюють вплив на перебіг економічних процесів (Парламент, Уряд, НБУ, ДФСУ, місцеві ради та адміністрації тощо).

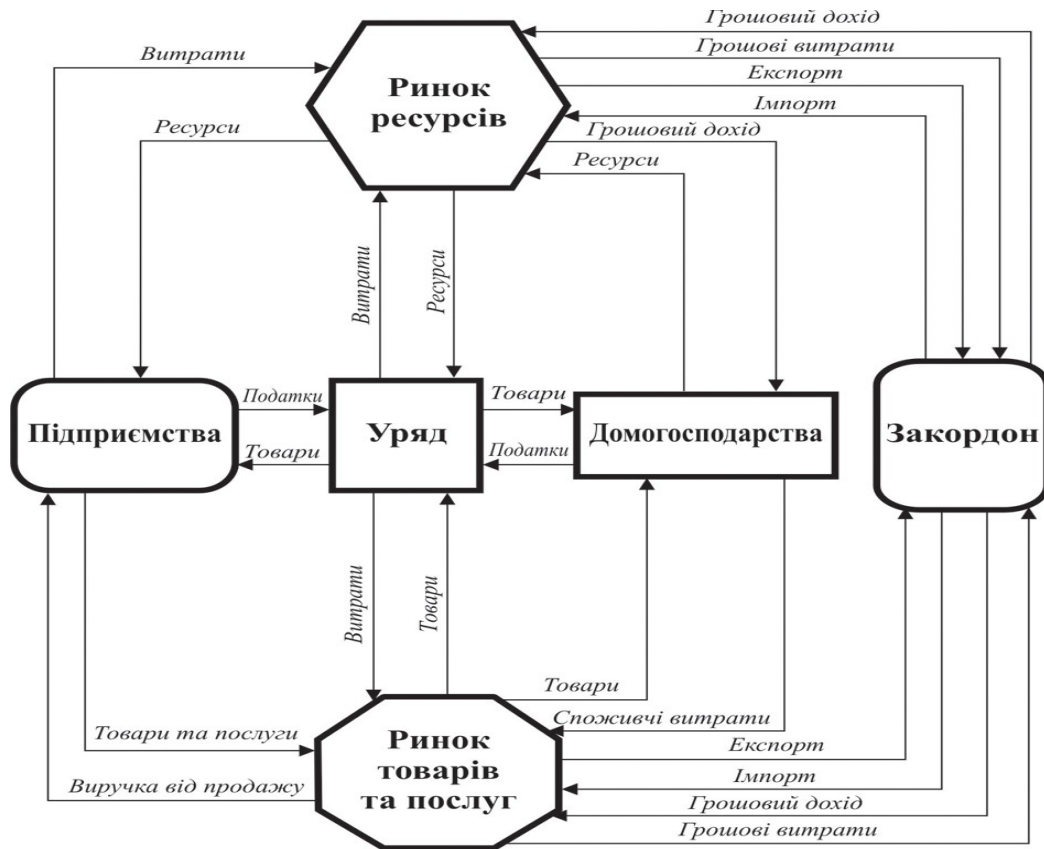


Рис. 1. Місце держави у колообігу товарів і доходів

В умовах розвинутої змішаної економіки, яка поєднує в собі методи ринкового саморегулювання і урядового втручання, держава в особі державних підприємств сама активно виступає в якості суб'єкта підприємницької діяльності, здійснює виробництво товарів і послуг та виступає як **суб'єкт державних закупівель**. Їх метою є забезпечення державного запасу стратегічно важливих товарів з метою впливу на ціни в кризових умовах, забезпечення населення та підприємницького сектору

необхідними товарами і сировиною. Також держава історично виступає збиральником податків.

2. Необхідність та цілі втручання держави в економіку

Головним завданням держави в економіці є розподіл регулюючих функцій між ринком і Урядом.

Завданнями держави в умовах *розвинутої* економіки є:

1. забезпечення та підтримка високого рівня зайнятості населення;
2. забезпечення стабільних темпів економічного зростання країни;
3. перерозподіл доходів на користь найменш захищених верств населення;
4. сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;
5. недопущення монополізації та сприяння розвитку конкуренції;
6. забезпечення економічної безпеки держави.

Економічна безпека держави – це стан повноцінного ефективного функціонування національної економіки, її незалежність від зовнішніх джерел, спроможність уникнення саботажу та запобігання економічним диверсіям. Це спроможність національної економіки забезпечити свій вільний і незалежний розвиток, стабільність громадянського суспільства та його інститутів, достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, а також здатність держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

В умовах перехідної *економіки* завданнями держави є:

- зміна відносин власності шляхом роздержавлення та приватизації;
- підтримка малого підприємництва;
- структурна перебудова економіки з орієнтацією на останні досягнення НТП;
- розвиток ринкової інфраструктури (кредитно-банківської та фінансової систем, бірж, і таке інше);
- розв'язання проблем первинного накопичення капіталу та його перерозподілу;
- підвищення рівня життя і соціальної захищеності населення;
- створення правової і соціальної бази реформ, ринкового законодавства;
- максимальне обмеження діяльності посередників;
- унеможливлення появи та функціонування фінансових пірамід, компаній, що реально не існують та інших форм шахрайства;
- виховання ринкової психології та ринкового економічного мислення населення.

3. Основні напрями економічної політики

Економічна політика – це система ретельно спланованих, науково обґрунтованих заходів, спрямованих на зміну господарських процесів і явищ,

що мають місце в національній економіці та метою яких є досягнення конкретних цілей.

Завданнями економічної політики є не лише стабілізація суто економічних процесів, а й захист сфер, які не завжди є вигідними для приватного бізнесу: освіта, наука, медицина, захист навколишнього середовища, оборона, охорона громадського порядку, соціальні суспільні блага тощо.

До головних напрямів економічної політики належать:

1. **Грошово-кредитна політика** – система заходів, спрямованих на управління кількістю грошей в обігу.
2. **Фіскальна або фінансово-бюджетна політика** – система управління податками та бюджетними витратами.
3. **Митна політика** – регулювання обсягів експорту та імпорту.
4. **Валютна політика** – управління курсами валют та методологією їх встановлення.
5. **Інноваційна політика** – вона поєднує в собі науково-технічну та інвестиційну політики, тобто розробку нових технологій і товарів та їх впровадження у виробництво.
6. **Цінова політика** – методологія формування цін в окремих галузях та на певні товари.
7. **Політика доходів** – управління рівнем доходів населення.
8. **Регіональна політика** – напрями соціально-економічного розвитку окремих територій.
9. **Структурна політика** – це дії держави, спрямовані на структурні перетворення (зміни) в економіці, визначення її пріоритетних ланок та оптимального співвідношення між ними (промисловістю і сільським господарством, експортом та імпортом, виробництвом і споживанням, ринковим і неринковим секторами економіки тощо).
10. **Соціальна політика** – це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту його членів, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності в країні.

4. Об'єкти, суб'єкти та методи державного регулювання економіки

Об'єкти ДРЕ – це сфери, галузі економіки, регіони, а також ситуації, явища та умови соціально-економічного життя країни, де виникли або можуть виникнути труднощі, проблеми, які не вирішуються автоматично або невідкладно, як того вимагають умови нормального функціонування економіки і підтримання соціальної стабільності. До них відносять економічний цикл, секторну, галузеву та регіональну структури господарства, зайнятість населення та умови праці, грошовий обіг, платіжний баланс, довкілля, економічний (інвестиційний) цикл, секторну, галузеву та регіональну структури господарства; умови нагромадження інвестиційного

капіталу, ціни та умови конкуренції, підготовку та перепідготовку кадрів, довкілля, зовнішньоекономічні зв'язки, тінізацію економіки.

Суб'єкти ДРЕ – це носії, виразники та виконавці господарських інтересів.

Носії інтересів – це соціальні групи, наймані робітники та власники підприємств, фермери та земельні власники, управлінці та акціонери, інвестори та ін.

Виразниками господарських інтересів у ринковій економіці є об'єднання, асоціації, профспілки, спілки підприємців і фермерів, політичні партії, громадські організації.

Виконавцями господарських інтересів держави є органи державної та місцевої влади, а також Національний банк.

Методи державного регулювання – це сукупність способів, прийомів та засобів державного впливу на соціально-економічний розвиток країни. Розрізняють правові, адміністративні та економічні методи державного регулювання економіки.

Правове регулювання економіки здійснюється шляхом прийняття законів і законодавчих актів, Указів Президента, нормативних актів Уряду. Закони виконують функцію довготермінового правового регулювання, а укази, нормативні акти – короткотермінового, оперативного.

Адміністративне регулювання – це дії адміністрації держави або регіону, спрямовані на збалансованість інтересів суб'єктів господарювання за допомогою нормативних актів, вказівок, розпоряджень, заходів (засобів) заборони, дозволу або примусу. Адміністративне регулювання ринкової економіки виражає пряме управління з боку держави. За допомогою адміністративного регулювання доволі часто відбувається практичне впровадження результатів правового регулювання.

Економічне регулювання пов'язане зі створенням державою фінансових чи матеріальних стимулів, здатних впливати на економічні інтереси суб'єктів господарювання та обумовлювати їхню поведінку, або ж здійснювати прямий вплив на економічні процеси (цільове фінансування, державне замовлення).

Література:

1. *Яковенко Р. В.* Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
2. *Яковенко Р. В.* Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. *Яковенко Р. В.* Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. *Яковенко Р. В.* Робоча програма дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання за галуззю знань 13 „Механічна інженерія”, спеціальностей 131 „Прикладна механіка”, 133 „Галузеве машинобудування”, 274 „Автомобільний транспорт”, 192 „Будівництво та цивільна інженерія” / Р. В. Яковенко, Г. К. Волчкова. – Кропивницький : КНТУ, 2017. – 36 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6986/1/200pdf.PDF>.
5. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для технічних спеціальностей : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кропивницький : КНТУ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6135/1/konsp16.PDF>.
6. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина перша. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 68 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6171/1/konspek1.PDF>.
7. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина друга. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 80 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6172/1/konspek2.PDF>.
8. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для студентів юридичного факультету : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КІРУЕ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6419/1/konsUF.PDF>.
9. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : опорний конспект лекцій для студентів спеціальностей „Менеджмент” та „Міжнародні економічні відносини” / Роман Яковенко. – Кропивницький: КНТУ, 2016. – 72 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6168/1/Konspekt16O.PDF>.
10. *Яковенко Р. В.* Наукова робота студентів : методичні поради та рекомендації / Роман Яковенко. – Кіровоград : „ПіК”, 2009. – 40 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6104/1/nrsss17.PDF>.
11. *Яковенко Р. В.* Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Економічна теорія” / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : КНТУ,

20016. – 17 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6318/1/test16pdf.PDF>.

12. Яковенко Р. В. Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2011. – 24 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6319/1/test16teh.PDF>.

13. Яковенко Р. В. Економічна теорія : зразки практичних розрахункових робіт / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 22 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6424/1/zrazki.PDF>.

14. Яковенко Р. В. Актуальна тематика наукових досліджень студентів / Роман Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 5 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7097/1/256pdddf.PDF>.

15. Яковенко Р. В. Питання до заліку з дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6989/1/203pdf.PDF>.

16. Яковенко Р. В. Вопросы для зачёта/экзамена по курсу «Основы экономической теории» в 2017-2018 учебном году для иностранных студентов / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7096/1/255pdf.PDF>.

17. Яковенко Р. В. Активізація контролю знань з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 8 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7414/1/301pdf.PDF>.

18. Яковенко Р. В. Допоміжна частина з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 11 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7415/1/302pdf.PDF>.

19. Яковенко Р. В. Економічні категорії, економічні показники та економічні закони : навчальний посібник з курсу «Основи економічної теорії» для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 20 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7416/1/303pdf.PDF>.

20. Яковенко Р. В. Анотація курсу „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 7 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7394/1/293pdf.PDF>.

21. Яковенко Р. В. Якість життя та соціальна політика в концепції людського потенціалу / Р. В. Яковенко, Ю. І. Шорохова // Наук. праці Кіровоградського нац. техн. ун-ту : Економічні науки. – 2012. – Вип. 22, Ч II. – С. 450–456.

22. *Яковенко Р. В.* Використання сучасних економічних концепцій у процесі управління вищою освітою в Україні / Роман Яковенко // Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право. – К. : Український державний університет фінансів та зовнішньої торгівлі. – 2014. – № 1 (72). – С. 260–269.

23. *Яковенко Р. В.* Теоретико-економічне підґрунтя реалізації завдань демографічної політики на макро- та мікрорівні / Роман Яковенко // Materials of final international scientifically-practical conference [„The Science: theory and practice”]. (Прага, Чехія, 20 липня – 5 серпня 2005 р.). – Praha : Publishing House „Education and Science” s.r.o. ; Prague, Czechia – Dnepropetrovsk, Ukraine – Belgorod, Russia, 2005. – Vol 10 : Economic sciences. – С. 96–104.

24. *Яковенко Р. В.* Державне регулювання підприємництва в Україні / Р. В. Яковенко, Д. Д. Снастіна // Матеріали за 6-а міжнародна практична конференція [„Новини за модерна наука – 2010”]. (Софія, Болгарія, 17-25 травня 2010 р.). – София : „Бял ГРАД-БГ” ООД, 2010. – Том 11 : Икономики. Държавна администрация. – С. 66–69.

25. *Залізький А. А.* Передумови правового регулювання підприємницької діяльності / А. А. Залізький, Р. В. Яковенко // Тези доповідей студентів і магістрантів на XLIX науковій конференції 16 квітня 2015 року. – Кіровоград : КНТУ, 2015. – С. 575–577.

26. *Сігова Х. В.* Економічна безпека України : поняття, структура та проблема забезпечення / Х. В. Сігова, Р. В. Яковенко // „Сучасні проблеми економічної теорії, маркетингу та моделювання соціально-економічних систем” : Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції (заочної), м. Кропивницький, 28-29 квітня 2017 року. – Кропивницький : „Ексклюзив-систем”, 2017. – С. 108–112.

27. *Яковенко Р. В.* Необхідність державного регулювання економіки / Р. В. Яковенко, М. О. Кобець // Україна – територія можливостей для розвитку підприємництва : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції [Економічні перспективи підприємництва в Україні], (26–27 жовтня 2017 р., м. Ірпінь) : у 2 ч. Ч. 1. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2017. – С. 228–230.

28. *Яковенко Р. В.* Державне сприяння становленню ринку інформаційних технологій в Україні / Р. В. Яковенко, В. І. Головатій // Україна – територія можливостей для розвитку підприємництва : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції [Економічні перспективи підприємництва в Україні], (26–27 жовтня 2017 р., м. Ірпінь) : у 2 ч. Ч. 2. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2017. – С. 149–151.

29. *Яковенко Р. В.* Трансформація ролі держави в умовах сучасної економіки / Р. В. Яковенко, К. В. Самсонова // Розвиток економічної думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : „Поліграф-сервіс”. – 2010. – Вип. 3. – С. 133–142.

30. *Самсонова К. В.* Проблеми державного регулювання ринку цінних паперів в Україні / К. В. Самсонова, Р. В. Яковенко // Розвиток економічної

думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : „Поліграф-сервіс”. – 2011. – Вип. 4. – С. 211–215.

31. *Могилей А. О.* Система державного управління науково-технічним розвитком / А. О. Могилей, Р. В. Яковенко // Розвиток економічної думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : „Поліграф-сервіс”. – 2011. – Вип. 4. – С. 215–222.

32. *Яковенко Р. В.* Використання досягнень Дж. М. Кейнса для зміцнення сучасної України [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко, А. О. Головатий. – Режим доступу : <https://surmasite.wordpress.com/2017/03/12/використання-досягнень-дж-м-кейнса-дл/>. – Назва з титул. Екрану.

33. *Яковенко Р. В.* Роль теорії Карла Маркса у формуванні системи національної безпеки України [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко, А. О. Головатий. – Режим доступу : <https://surmasite.wordpress.com/2017/03/04/роль-теорії-карла-маркса-у-формуванні/>. – Назва з титул. Екрану.

34. *Яковенко Р.* Значення наукової спадщини Фрідріха Ліста для сьогодення України [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко, А. О. Головатий. – Режим доступу : <https://surmasite.wordpress.com/2017/02/16/значення-наукової-спадщини-фрідріха/>. – Назва з титул. Екрану.

35. *Яковенко Р. В.* Національні інтереси та загрози національній безпеці [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://www.surma-ua.info/?p=7269>. – Назва з титул. Екрану.

36. *Яковенко Р. В.* Чинники, що впливають на стан національної економіки. Економічна безпека країни [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://www.ungazeta.info/?p=5072>. – Назва з титул. Екрану.

37. *Яковенко Р. В.* Об’єктивна необхідність та сутність державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://tusovka.kr.ua/news/2018/04/16/ob-ektivna-neobhidnist-ta-sutnist-derzhavnogo-reguljuvannja-ekonomiki>. – Назва з титул. Екрану.

38. *Яковенко Р. В.* Об’єкти та суб’єкти державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://tusovka.kr.ua/news/2018/04/17/ob-ekti-ta-sub-ekti-derzhavnogo-reguljuvannja-ekonomiki>. – Назва з титул. Екрану.

39. *Яковенко Р. В.* Особливості регулювання різних секторів економіки в розвинутих країнах [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://www.surma-ua.info/?p=7497>. – Назва з титул. Екрану.

40. *Яковенко Р. В.* Основні напрями економічної політики та її завдання [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://www.surma-ua.info/?p=7810>. – Назва з титул. екрану.

41. *Яковенко Р. В.* Форми та інструменти державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://tusovka.kr.ua/news/2018/05/07/formi-ta-instrumenti-derzhavnogo-reguljuvannja-ekonomiki>. – Назва з титул. Екрану.

42. *Яковенко Р. В.* Адміністративні методи державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://tusovka.kr.ua/news/2018/05/06/administrativni-metodi-derzhavnogo-reguljuvannja-ekonomiki>. – Назва з титул. екрану.